

A NEW FRAMEWORK AND ADULT LEARNING ENVIRONMENT - THE VIRTUAL COMMUNITY

CONSTANTIN CUCOȘ¹

Abstract

Adult Education takes place not only in formal institutions but also through information and communication technologies. The article aims to analyze the benefits of this virtual learning group, showing that adults transmit specific values and relevant experiences, each other, through new media channels and the Internet. The author attempts to point out that, now and in future, can learn through virtual learning community.

Keywords: Adult Education, virtual community, cyber culture, virtual meeting

Formarea adulților se realizează nu numai în cadre formale, instituționale ci și prin intermediul unor ocazii generate de noile evoluții din peisajul comunicațional contemporan. În condițiile transformărilor tehnico-sociale actuale, asistăm la o reconfigurare a grupurilor de învățare, acestea fiind pe lângă pe alte criterii decât cele tradiționale. Grupul de învățare, în mod obișnuit, presupune obligatoriu coexistență spațială a mai multor indivizi, acțiune simultană în comun, interacțiune prezentă, inter-relaționare concretă prin diverși stimuli. Dincolo de acest grup de învățare, care își păstrează în continuare valabilitatea, apare și o altă ipostază a acestuia, cea virtuală.

Trăsături ale comunității virtuale de învățare

Ce este comunitatea virtuală? Prin comunitatea virtuală înțelegem acea grupare de oameni care inter-relaționează reciproc prin intermediul sistemelor de informare și comunicare, realizând schimburi simbolic-valorice, în anumite domenii de interes, ce ele-însele construiesc și mențin astfel de apartenențe. Modul de comunicare și precum și conținuturile adiacente coagulează, întrețin și dau consistență mediului formator astfel născut. Acest tip de comunitate se definește prin cooperarea și schimbul permanent de informații. Avem de a face cu o comunitate epistemică, ce structurează o *noosferă*, scop și referențial al întemeierii ei. La nivelul acestui tip de solidarizare socială se află următoarele componente [cf. Charbit, Fernandez, 2002]:

- o componentă identitară: pentru a adera la o astfel de comunitate trebuie să te recunoști printr-un sistem de valori;
- o componentă cognitivă: între membri se fac schimburi de informații, de cunoștințe, de sfaturi;

¹ Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași.

- o componentă ce ține de logica interferenței și încrederii: până una alta trebuie să iei de bun ce proclamă alții;

- rezultanta acestor elemente diferite conduce la o oarecare supunere a alegerii individuale față de „rațiunea” colectivă: accepți, în grade diferite opinia generalizantă a celorlalți.

Comunitatea virtuală de indivizi este generată și devine dependentă de performanțele unei rețele tehnice. Fără existența unei infrastructuri de acest tip nu poate să apară sau să funcționeze o comunitate virtuală. Gradul de virtualizare este condiționat de gradul de tehnicizare. Fiecare tehnică de ordin cultural generează niveluri și grade diferite de virtualizare a societăților (limba latină – într-o vreme, tiparul – mai apoi, internetul – acum). O comunitate devine virtuală din moment ce membrii ei utilizează rețeaua informatică pentru a stabili interacțiuni pe linie profesională, educațională, interes privat, hobby-uri etc. Comunitatea ca atare este constituită din oameni foarte concreți, identificabili undeva în timp și spațiu; la rigoare, ea este reală, pentru că este formată din indivizi; doar schimburile sunt „eterate”, parvin și se întrețin din locuri distante, întrucât valorile vor circula de la unii la alții prin intermediul unei rețele informatice (internet, intranet, extranet etc.).

Comunitatea virtuală se adaugă, firește, peste cea reală, relativizând-o, prelungind-o și complicând-o. Ea nu se mai de finește prin proximitate fizică. Noul spațiu virtual recuperează câte ceva din notele spațiului real, dar adaugă și ceva în plus. Posibilitatea de a aborda pe oricine prin conectivitatea sincronă sau asincronă ascunde în ea germenii unei solidarități misterioase. Când știi că cineva simte ca și mine, chiar dacă nu-l am în prejmă (mai ales atunci!), dorul comunicării se întetește. Chiar dacă ea nu este palpabilă, concretă, „comunitatea” nou constituită generează un gen de atracție deosebit de puternică între indivizi. Nevăzutul, neapropiatul aprind și întrețin, mai tot timpul, focul speranței.

Există anumite caracteristici ce definesc această realitate sociologică. Christophe Hebrard (2001) identifică următoarele note ale comunității virtuale:

- relații preferențiale pe bază de aceleași interese simbolice (fiind independenți de mediul geografic și de distanțele fizice, actorii aderă conștient și independent la o serie de valori, prin regruparea după orizonturile de interes și afinități);

- un anumit nivel de interactivitate (participarea prin discuții e-mail asupra unor subiecte);

- comunicare sincronă (dialogul în timp real permițând indivizilor dezvoltarea unor relații spontane, încărcate de emoții, de „naturalitate”);

- diversitate a participanților (emergența unei comunități virtuale presupune interacțiunea unui număr suficient de persoane, de obicei mai mult decât două, din zone diferite, cu culturi și experiențe multiple);

- un nivel minim de adeziune și de participare (atașament, adeziune comună, implicare emotivă, durată a relației, angajament moral și recunoaștere reciprocă);

- gestionarea unui spațiu simbolic comun (socialmente produs, dar care nu are materialitate).

Comunitatea virtuală se organizează pe un fundament afinitar, prin animarea acelorași vise, năzuințe, valori. Ea se deteritorializează și se rupe de rigiditatea calendarului. Se naște un nou spațiu-timp, mult mai fluid și mai mobil, în care fiecare individ intră cu ritmul propriu în rețeaua de interconexiuni ce mereu se reface, se recompune. Comunității virtuale i se poate atașa și o inteligență adiacentă, caracterizată, după Levy (1995, p. 65), prin patru dimensiuni:

- o conectivitate sau un „spațiu” în constantă transformare; asocieri, legături, căi;

- o semiotică, adică un sistem deschis de reprezentări, de imagini, de semne de toate felurile care circulă în acest spațiu de conexiuni;

- o axiologie sau sistem de valori care determină tropisme pozitive sau negative, calități afective asociate reprezentărilor sau zonelor spațiului fizic;

- o energetică având rolul de a specifica forța afectelor generate de imaginile corespunzătoare.

Tehno-cultura, un liant și un nou referențial în educația adulților

Cultura de tip cyber constituie un mediu care facilitează, dar și dinamizează raporturile de învățare între actorii sociali. Orice mare invenție cu impact social are reverberații adânci asupra structurii și dinamicii sociale. Noile sisteme de transport și de circulație (naveta zilnică în tren sau cu avionul, video-conferințele sau video-telefonul etc.) schimbă percepțiile și reprezentările noastre despre proximitate, fluidizând și dilatând spațiile de muncă, de învățare sau coabitare. ”Fiecare „mașină” tehnosocială – observă Pierre Levy (1995, p. 20) – adaugă un spațiu-timp, o cartografie specială, o muzică singulară unui fel de înveliș elastic și complicat unde întinderile se supra-adaugă, se deformează și se conectează, unde duratele se opun, interferează și se suprapun. Multiplicarea contemporană a spațiilor face din noi nomazi ai unui stil nou: în locul urmării liniilor de timp trasate și al migrării în sânul unei întinderi date, noi sărim dintr-o rețea într-alta, dintr-un sistem de proximitate în următorul. Spațiile se metamorfozează și se bifurcă sub picioarele noastre, antrenându-ne către heterogenează”. Se nasc astfel, la nivel individual și social, noi percepții și noi oportunități de manevră de natură cronologică sau topologică.

Emanciparea tehnicului și a economiei are reverberații asupra funcționabilității sociale. Creșterea ponderii acestora se face printr-o absorbție a socialului de către teho-cultură. Oamenii, dorințele lor, voința

etc. sunt captate și remodelate în conformitate cu noua ordine instrumentală. Oamenii se transformă în utilizatori, consumatori. Noile tehnologii informaționale și de comunicare determină o „mașinizare” a socialului. „Anonimatul generalizat al mega-mașinii tehnosocietale demoralizează raporturile sociale și politice ale colectivităților umane. Constrângerile care apasă asupra omului politic ca și asupra inginerului, asupra producătorului, asupra consumatorului determină renunțarea la orice considerent etic. Eficiența este singura valoare recunoscută de către cei care manevrează mașini. Totuși, această eficiență devenită un scop în sine este autodistructivă și face din mașină o mașină infernală” [Latouche, 2004]. Trebuie vegheat ca tehnicul să nu „mecanizeze” conduitele individuale sau organismul social vizat ca întreg. Există un astfel de risc de care trebuie să fim mereu conștienți.

Internetul creează noi structuri asociative, atât formale și acreditate, cât și informale, glisante, mai puțin recunoscute social, dar având o funcționalitate, totuși, societală. Pentru unii, sintagma de „web social” are o consistență viabilă. Gloria Mark, de pildă, invocă o astfel de expresie în înțelesul de „infrastructură prin care oamenii pot face uz de o experiență on-line integrativă pentru a se raporta sau a face uz de o informație socială, chiar și atunci când nu au o colaborare formală” [2001, p. 249]. Această experiență este generatoare de o anumită coeziune socială, cu implicații formative asupra ansamblului societal.

Noile realități sunt stimulate și de alte presiuni, cum ar fi raționalizarea costurilor formării, creșterea populației ce aspiră la un nivel înalt sau continuu de formare, multiplicarea diapazonului tehnic de susținere a educației, dorința de a intra direct și imediat în contact cu diverși experți, revalorizarea existenței private și a vieții de familie etc. Chiar dacă deocamdată „campusurile” virtuale sunt destul de vagi, este de așteptat ca ele să se înmulțească în următorii ani, specializându-se pe domenii de formare. Ele trebuie circumscrise procesului de mondializare și internaționalizare a formării [vezi Robertson, 1992], de înscriere tot mai evidentă a acestora pe traiectele comercializării și industrializării.

Delocalizarea și virtualizarea spațiului de învățare conduc la o modificare a design-ului învățării, a dinamicii colective și a motivațiilor de instruire. „Locurile și timpii de interacțiune fiind decalajați, asistăm în mod obligatoriu la o modificare internă a rolului interacțiunii în actul pedagogic. Contextul muncii în comun este obiect al unei negocieri, rezultat al procesului de „contextualizare-acțiune”; asistăm, astfel, la o căutare negociată a unui spațiu virtual, pe care se poate așeza contractul didactic, și a unei „reorganizări-acțiune” permanente a acestuia” [Alava, 2004]. Acest grup de învățare ascultă de o dinamică mult mai complicată, întrucât vectorii ei sunt mult mai evanescenti, greu reperabili și dificil de descris prin instrumente obișnuite.

Învățarea colaborativă – principiu al educației adulților

Educația adulților presupune și o puternică dimensiune relațională, participativă, în sensul că educații transmit unii de la alții anumite cunoștințe, se informează reciproc, produc cunoaștere prin colaborare, prin efort sumativ, personalizat. Mediul informatizat de învățare predispune la o învățare colaborativă, prin multiplicarea legăturilor dintre educați, prin derularea unor activități cognitive ce presupun asamblări sau adăunări continue de valori ale cunoașterii. Învățarea colaborativă este cea „strategie pedagogică în care se favorizează interdependența cognitivă și socială între educați, luând în calcul diferențele inter-individuale și imprimând un rol activ agenților educativi” [cf. Deguerry, 2004]. Alteritatea (tutorul, coechipierul, egalul) este indispensabilă în învățarea bazată pe tehnologiile moderne. Punerea în acord, dezbateră, întâlnirea directă sau mediată, sincronă sau amânată sunt utile în co-construirea cunoașterii și obiectivarea ei. Departe de a separa și a gheoiza, universul informatic creează noi oportunități de apropiere și de acroșaj intersubiectiv.

Învățarea colaborativă conexează demersurile singulare ale educatului cu cele ale grupului din care face parte. Se creează un mediu prin care fiecare în parte își fuzionează edificiul cognitiv și-și construiește cunoașterea pornind și de la experiențele sau informațiile altora. Tutorele are menirea de a stimula grupul, de a activa legăturile, de a consilia indivizi sau grupuri, de a valida, consacra, evalua cunoștințe sau căi de aflare a acestora. Se creează o circularitate a demersurilor, o rafinare a acestora în consens cu principiile eficienței muncii în comun.

Internetul constituie un dispozitiv care favorizează și întreține gustul pentru învățarea prin colaborare. Ușurința de comunicare, de consultare, de verificare creează dorința de edificare a unui produs comun (un site educativ, de pildă) ce funcționează ca un referențial comun de învățare. Comunicarea este un mijloc de concretizare a muncii colaborative.

Activitatea colaborativă presupune activități precum:

- schimbul de informații sau puncte de vedere între parteneri;
- circumscrierea unor obiective comune;
- planificarea și gestionarea în comun a timpului de învățare;
- organizarea efectivă a muncii prin detalierea și convenirea asupra unor etape;
- împărtășirea unor experiențe, competențe, cunoștințe validate personal;
- colaborarea și co-elaborarea unor artefacte, produse, conținuturi informaționale;
- validarea împreună a unor ipoteze, sugestii, informații;
- dimensionarea în comun a unor dispozitive de accesare a cunoașterii;
- structurarea și definitivarea unor competențe ale grupului respectiv de învățare.

Munca în echipa virtuală presupune și anumite dependențe (ralierea la anumite obiective, respectarea unui program de activități, consensualitatea asupra unor criterii de reușită etc.), dar și suficientă libertate de inserare în ordinea stabilită a lucrurilor [vezi și Szczypula, Tschang, Om, 2001]. Structura activităților se menține suplă, flexibilă, deschisă. Parcursurile individuale de explorare și de contribuție efectivă se fac și refac, în funcție de posibilitățile personale, chiar de accidente (fericite!) ce pot surveni pe traseu.

Având în vedere că tutorii lucrează de cele mai multe ori cu adulții, ei trebuie să cunoască principiile și metodologia de bază în educația adulților, să dea dovadă de tact, finețe, sensibilitate, să creeze situații problematice interesante, pe măsura caracteristice publicului. Este superfluu să mai amintim că aceștia trebuie să dețină competențe speciale de informare și comunicare, să stăpânească noile tehnologii și programe de inter-relaționare directă sau la distanță. Se cer a fi urmărite trei obiective de bază: comprehensiunea și explicitarea nuanțată a conținuturilor, motivarea educaților și personalizarea parcursurilor de învățare. Pot fi imaginate mai multe acțiuni, toate centrate pe responsabilizarea educatului în legătură cu rolul lui în dispozitivul de formare. Tutorele este acea persoană calificată pentru a:

- cultiva dorința educaților de a-și lua pe cont propriu instrucția și educația;
- anima grupul de învățare, incitând pe cursanți în a realiza raporturi virtuale;
- motiva cursanții în a înainta eficient în parcursul de formare;
- ajuta concret educații în a găsi cele mai nimerite strategii sau metode de învățare;
- identifica dificultățile sau blocajele de învățare ale cursanților;
- instrumentaliza cursanții cu strategii de accesare sau stocare a cunoașterii;
- livra scheme de valorizare și interpretare a unor ipostaze ale cunoașterii;
- media relația cu autorul cunoașterii sau cu alte competențe academice;
- distribui și recomanda surse complementare de cunoaștere;
- genera un cumul informațional cooperativ și un plus de cunoaștere;
- răspunde la interpelările și întrebările cursanților (prin e-mail sau direct);
- gestiona interacțiunile grupului și stimula cooperarea interpersonală;
- livra un feed-back pentru cursanți în legătură cu progresele realizate;
- gestiona situațiile de criză și rezolvarea de probleme.

Tutorele trebuie să posede o serie de competențe didactice și relaționare cu totul deosebite. Uneori, acesta este mai important decât conceptorul sau profesorul titular de curs. Un bun tutore trebuie să posede abilități multidirecționale și polimorfe precum:

- cunoașterea principiilor generale ale învățării și a specificității dinamicii psihosociale a grupului actual sau virtual;
- o bună stăpânire a elementelor de conținut și a strategiilor metodice de concretizare și didacticizare a acestora;

- cunoașterea specificității grupului țintă, a motivațiilor și obiectivelor acestuia;
- abilități de comunicare și relaționare față de un public prin definiție multinivelar, eterogen ca vârstă, posibilități, interese;
- stăpânirea unui evantai de metode didactice de resemnificare și interpretare a informației transmisă de suportul de curs;
- aptitudini de concepere și creare a unor situații evaluative și autoevaluative, altele decât cele explicitate la nivelul corpului cursului (tipărit sau într-o structură digitală);
- competențe de consiliere și orientare post-învățare (profesională, educațională, social-culturală).

Consemnele asupra muncii în comun fie sunt prescrise de educator sau tutore, fie sunt propuse de cursanți sau descoperite și convenite în chiar procesul de rezolvare a unor sarcini. Modul de generare pe axa prescriptiv-deliberativ va depinde de specificitatea parcursului de formare (activitățile mai complicate sunt mai atent supravegheate și direcționate de tutori), de vârsta celor care participă la educație (elevii au mai multă nevoie de consiliere, adulții devin mai independenți), de experiența dobândită în domeniul respectiv de învățare sau în autoinstrucție, de politicile educaționale adoptate de diferitele sisteme de e-educație.

Se pot imagina și repartizări atomizate ale sarcinilor, sub forma unor munci individuale, pentru ca mai apoi rezultatele să se asambleze sub supravegherea tutorelui. Important este ca la un moment dat educații să contribuie la elaborarea unui produs comun, care mai apoi să fie repartizat tuturor. Nu este exclus ca la această muncă prin colaborare să contribuie înseși programele de învățare, care, în anumite secvențe, să prescrie ce trebuie făcut de unul singur și ce se cere a fi realizat împreună cu alții. „Logiciilele” tot mai rafinate vor conține în ele-însele astfel de incitări pe linia dezvoltării multinivelare și pluridirecționale a raporturilor dintre educați.

Un statut aparte îl vor avea „întâlnirile” virtuale, prin degajarea efectivă a unor timpi concreți de realizare a schimburilor și de discuții în timp real asupra unor probleme. Tehnologia existentă facilitează aceste activități în comun, chiar dacă ele se realizează în locații diferite (dar sincrone). Mesageria instantanee, video-conferințele, telefonica sunt astfel de modalități de concretizare a educației colaborative. Realizarea unor proiecte de colaborare internaționale presupun secvențial și astfel de conexiuni ale muncii în comun pentru creionarea obiectivelor, conținuturilor și activităților specifice. O parte a activităților proiective se pot realiza „in presentia”, o bună parte putându-se realiza „in absentia”, prin asamblarea contribuțiilor trimise prin poșta electronică, de pildă. Desigur, colaborarea virtuală poate și trebuie completată cu întâlnirile fizice, ce desăvârșesc și încununează ceea ce s-a început prin racoșările evanescente, virtuale. Consistența și amploarea

raportului fizic nu pot fi suplinite prin imaginarea, intuirea sau visarea acestuia.

În concluzie, vom conchide că formarea adulților, în condițiile evoluțiilor contemporane ale tehnicilor de informare și comunicare, presupune o exploatare a valențelor formative ale grupurilor virtuale, o extensie a ocaziilor și formelor prin care experiența umanității difuzează și se extinde nu numai de la antecesori la predecesori, ci și de la unii la alții, pe o dimensiune sincronă, virtuală, creând o bucurie (reală!) a comunicării și împărtășirii experiențelor la care fiecare persoană ajunge.

BIBLIOGRAFIE

- Alava, Séraphin, 2004, *Cyberapprendre, un défi de formation*, <http://www.educnet.education.fr/cdi/alava2.htm>
- Charbit, Claire; Fernandez, Valerie, 2002, *Les trajectoires d'adoption des TIC dans les systèmes productifs localisés : vers des communautés virtuelles ?*, Workshop « TIC et réorganisation spatiale des activités économiques », ENST Bretagne, BREST, 21-22 novembre 2002.
- Cucoș, Constantin, 2006, *Informatizarea în educație. Aspecte ale virtualizării formării*, Editura Polirom, Iași.
- Deguerry, Nicolas, 2004, *L'apprentissage collaboratif: cooperer pour apprendre, apprendre a cooperer*, in Agora, decembrie
http://ressources.agora.org/frontblocks/news/papers.asp?id_papers=1468&ID_THESAURUS_NODES=1045
- Hébrard, Christophe 2001, *Le village virtuel 3d. Introduction à une ethnologie des communautés virtuelles* în <http://alor.univ-montp3.fr/cerce/revue.htm>.
- Latouche, Serge, 2004, *La megamachine et la destruction du lien social*, în <http://homestudio.thing.net/revue/content/latouche.htm>
- Levy, Pierre, 1995, *Qu'est-ce que le virtuel?*, Edition La Découverte, Paris.
- Mark, Gloria, 2001, *Social Foundations for Collaboration in Virtual Environments*, în Tschang, Ted; Della Senta, Tarcisio, *Acces to Knowledge. New Information Technologies and The Emergence of the Virtual University*, International Association of Universities and Elsevier Ltd, Oxford, Paris, Tokyo etc.
- Robertson, R., 1992, *Globalization, Social Theory and Global Culture*, Editura Sage Publication, London.
- Szczypula, Janusz; Tschang, Ted; Vikas, Om, 2001, *Reforming the Educational Knowledge Base*, în Tschang, Ted, *Acces to Knowledge. New Information Technologies and The Emergence of the Virtual University*, International Association of Universities and Elsevier Ltd, Oxford, Paris, Tokyo etc.